

BTO Verkennend Onderzoek

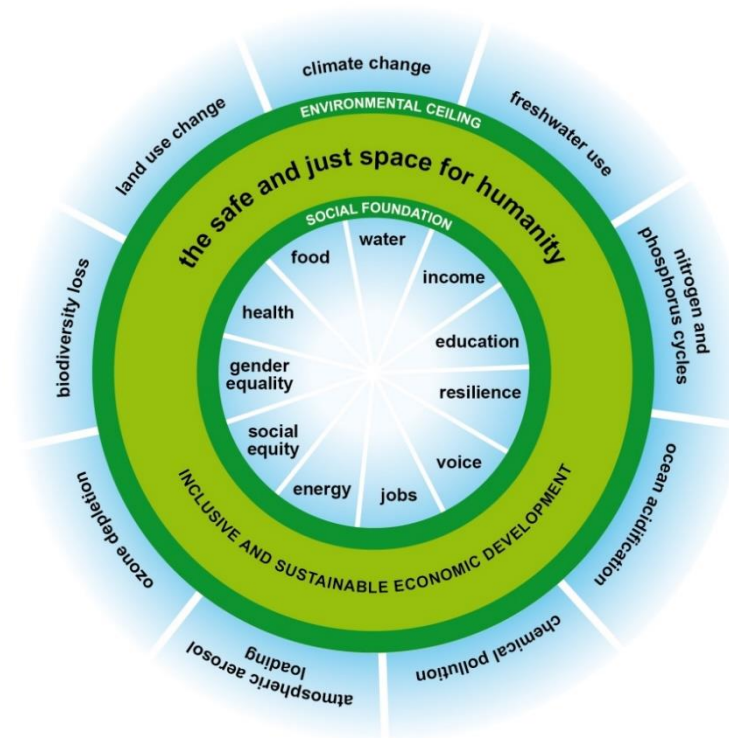
De Donuteconomie

Samenvatting

Sinds de kredietcrisis van 2007 is de kritiek op de neo-klassieke economie uit verschillende richtingen toegenomen. Toch blijft deze manier van denken dominant bij politici en beleidsmakers. In Doughnut Economics stelt de econome Kate Raworth zeven economische principes voor de 21^e eeuw voor. Deze principes zijn niet nieuw, maar de toegankelijke articulatie is wel exemplarisch voor de trend naar een breder conceptueel pallet om onze economie te begrijpen. Voor de watersector is dit pallet zeer relevant, omdat het, beter dan de neo-klassieke concepten, beter aansluit bij de belangen en toegevoegde waarde van de watersector.

Consequenties voor u

	Laag	Middel	Hoog	Beknopte uitleg
Impact				
Zekerheid				



De donut is het gebied tussen de sociaal noodzakelijke basis en het ecologisch mogelijke plafond.

Trendbeschrijving en achtergrond

Economie als donut

Sinds de kredietcrisis van 2007 is er een groeiende kritiek op wat de 'neo-klassieke economie' wordt genoemd. De kritiek richt zich ten dele op de kernassumpties, dat (1) mensen duidelijke voorkeuren hebben, daar een ordening aan geven en daar waarden aan kunnen toekennen; (2) dat mensen pogen hun nut (wat dat ook moge zijn) te maximaliseren en dat bedrijven hun winsten pogen te maximaliseren; (3) en dat mensen handelen op basis van volledige en relevante informatie.

Op basis van deze assumpties (die overigens in allerlei varianten genuanceerd worden) is het neo-klassieke economisch model ontwikkeld met een sterke nadruk op evenwicht tussen vraag en aanbod, de vrije markt als instrument om dat evenwicht te bereiken en collectieve welvaart als de optelsom van individuele welvaart. In dit model werken zaken als belastingen, tarieven, reguleringen en subsidies dikwijls verstrend op de 'onzichtbare hand' van de markt.

De kracht van dit model is dat het de economie op een bijna natuurwetenschappelijke manier benadert en de suggestie wekt dat er optimale economische uitkomsten te bereiken zijn (vaak spontaan door het marktmechanisme). Dit heeft een grote invloed gehad

op politici en beleidsmakers die vaak afkomstig zijn van de economie-opleidingen uit de jaren '70, '80 en '90.

De huidige staat van de economie, zo betoogt de econoom Kate Raworth, laat zien dat het beleid dat gebaseerd is op deze economische principes op belangrijke punten ernstig faalt. Hoewel er voortdurend voorspellingen worden gedaan, zag slechts een enkele econoom de crisis van 2007 aankomen. Terwijl er nog steeds extreme armoede bestaat neemt de rijkdom van de top steeds verder toe. En het milieu en klimaat verslechteren in zo'n hoog tempo dat het nu als de grootste bedreiging van de 21ste eeuw wordt gezien.

Hoog tijd dus voor een nieuwe benadering van economische vraagstukken: de donuteconomie. In het gelijknamige boek neemt Raworth zeven kerndieën uit de neo-klassieke economie en stelt ze er zeven alternatieven tegenover:

- 1 Verander de doelstelling - Van het BBP naar de donut
- 2 Het grote plaatje - Van een autonome markt naar een ingebodde economie
- 3 Stimuleer de menselijke natuur - Van de rationele homo economicus naar sociaal aanpasbare mensen

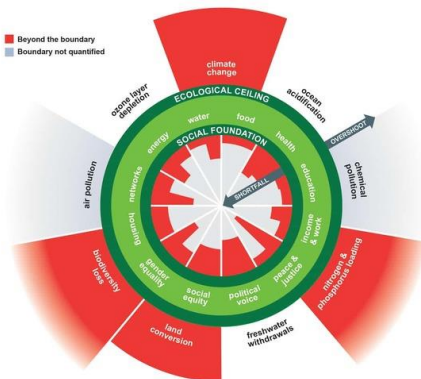
- 4 Snap de systemen - Van een mechanisch evenwicht naar dynamische complexiteit
- 5 Richt je op herverdeling - Van 'groei zal het gelijktrekken' naar ontworpen verdeling
- 6 Creëer om te regenereren - Van 'groei zal het wel weer opruimen' naar regeneratief design
- 7 Wees agnost als het om groei gaat - Van groeiverslaving naar groei-agnosticisme

Een nieuw doel

Economische groei vormt al decennia de centrale indicator van vooruitgang. Economische groei wordt gebruikt als rechtvaardiging voor bezuiniging, toenemende ongelijkheid en ernstige schade aan het milieu. In Nederland legt het CPB partijprogramma's en rijksbegrotingen langs de meetlat van de toename (of afname) in economische groei. De rechtvaardiging is dikwijls dat als de economie groeit, eerst dan de andere vraagstukken zich vanzelf oplossen. Daar is echter geen empirisch bewijs voor.

Raworth betoogt dat we in de 21e eeuw een veel ambitieuzer doel nodig hebben dan slechts economische groei: het voorzien in de rechten en behoeften van ieder mens, binnen de grenzen van wat de aarde aan kan. Dat doel is gevat in de donut. Het ecologische plafond bestaat uit negen planetaire

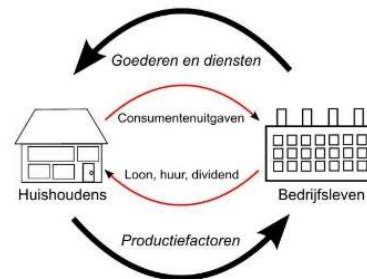
grenzen, zoals uiteengezet door Rockstrom. De twaalf dimensies van de sociaal noodzakelijke basis zijn afgeleid van de Sustainable Development Goals. Het doel is om economieën te creëren die iedere wereldbewoner in de veilige zone van de donut krijgt, in plaats van altijd maar te streven naar meer economische groei.



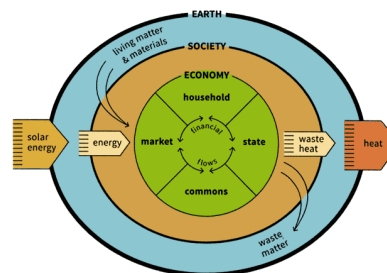
Het grote geheel

De mainstream economie gebruikt vaak een zeer vereenvoudigd model van de economie waarin huishoudens en bedrijven arbeid en goederen uitwisselen. Het narratief dat hier aan gekoppeld is, leidt volgens Raworth tot een veronachtzaming van de rol van het milieu, de samenleving en de overheid. Het suggereert dat huishoudens en bedrijven zich in een

soort magisch evenwicht tot elkaar verhouden, waarbij de overheid vooral als stoorzender optreedt.



In plaats van de klassieke economische kringloop stel Raworth het model van de ingebedde economie voor. In dit model is naast huishoudens en bedrijven ook plek voor de staat, gemeenschappen (commons) die alle zijn ingebed in de samenleving, die weer is ingebed in het systeem van de aarde. Het enige wat in dit model 'van buiten' komt is zonne-energie.

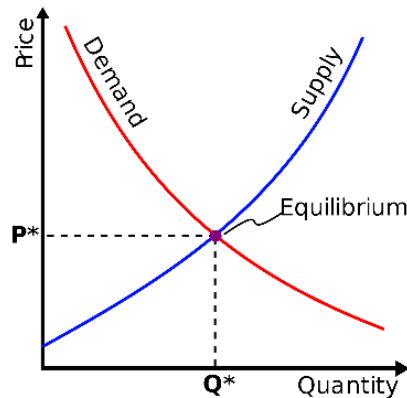


De menselijke aard

De mens als rationeel wezen vormt het hart van de neo-klassieke economie. Deze mens is rationeel, berekenend, heeft vaste voorkeuren en streeft ernaar zijn eigen nut te maximaliseren. John Nash, de wiskundige en speltheoreticus is de geestelijk vader van dit mensbeeld, dat sindsdien het economisch denken heeft gedomineerd. Dit beeld is echter, zoals Nash later in zijn leven heeft toegegeven, te beperkt en te negatief over het vermogen van mensen tot altruïsme, tot sociaal gedrag en de wederzijdse afhankelijkheid die mensen ten opzichte van elkaar en van de natuur hebben. Raworth betoogt dat de economische wetenschap ook deze aspecten van menszijn in de theorievorming zou moeten betrekken.

Systeendenken

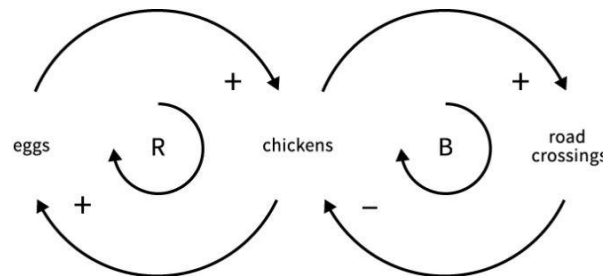
De eerste grafiek die veel economiestudenten te zien krijgen is die van het equilibrium tussen vraag en aanbod.



Deze grafiek laat zien hoe bij een verandering in de prijs (P) vragers en aanbieders een andere hoeveelheid (Q) vragen of aanbieden. Er is een evenwichtsprijs waarbij de vraag gelijk is aan het aanbod (evenwicht).

Het denken in evenwichten is afkomstig uit de natuurkunde, maar doet volgens Raworth geen recht aan de complexiteit en de veranderlijkheid van de

economie. Veel beter kunnen economen zich richten op systeendenken, zoals dat in de biologie gebruikelijk is. In onderstaande figuur is dat te zien aan de hand van een kippenpopulatie. Het aantal kippen wordt positief beïnvloed door het aantal eieren en negatief door het aantal wegoversteken. Bovendien is de relatie tussen de kippen en de eieren zelfversterkend: meer kippen betekent meer eieren, wat weer leidt tot meer kippen. De relatie tussen kippen en het aantal wegoversteken is juist balancerend. Meer kippen leidt tot meer wegoversteken, maar dat leidt weer tot minder kippen.

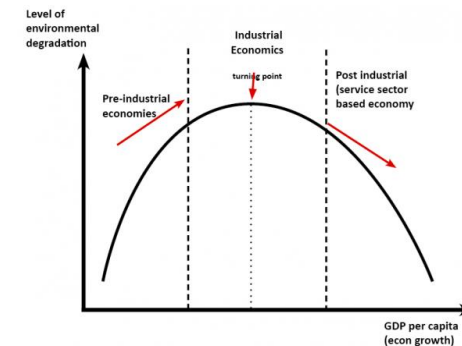


Een dergelijke manier van kijken kan licht werpen op het ontstaan van bubbels in de markt en de stabiliteit van economische systemen.

(On)gelijkheid

De econoom Kuznets onderzocht ooit de relatie tussen welvaart en ongelijkheid en vond dat heel arme en heel

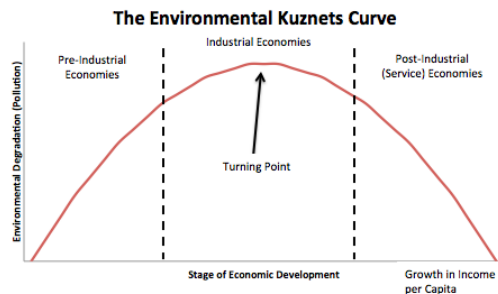
rijke landen een relatief gelijke verdeling van welvaart hebben en dat de grootste ongelijkheid in de midden-categorie te vinden is. Zijn conclusie: als landen rijker worden, neemt de ongelijkheid eerst toe, om daarna weer af te nemen. Hij kreeg zelfs een grafiek naar zijn theorie vernoemd, de Kuznets-curve.



Echter, er is geen empirisch bewijs dat deze ontwikkeling ook daadwerkelijk optreedt in groeiende economieën, omdat Kuznets vooral landen onderling vergeleek en niet hetzelfde land gedurende een periode van groei. Raworth laat zien dat ongelijkheid vooral een ontwerpfout is, die niet uit zichzelf herstelt. Ze baseert zich daarbij mede op het werk van de Franse econoom Piketty die laat zien dat kapitaal sneller groeit dan de economie, waardoor rijken (mensen met kapitaal) sneller rijk worden dan niet-rijken (mensen met alleen een inkomen), waardoor de ongelijkheid toeneemt.

Milieuvervuiling

Naast ongelijkheid heeft ook het milieu zijn eigen Kuznetscurve. De logica is dezelfde: als een land rijker wordt gaat de milieuvervuiling eerst omhoog om daarna weer te dalen.

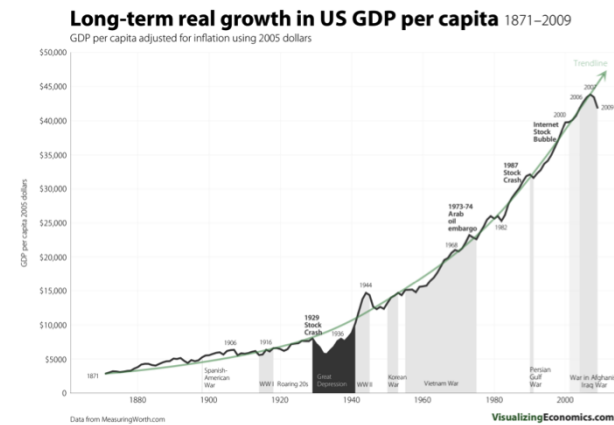


Helaas is dit niet overeenkomstig de empirische realiteit. Al was het maar omdat een post-industriële diensteneconomie nog steeds productie nodig heeft, maar die uitbesteed aan armere landen. En met die productie wordt natuurlijk ook de vervuiling uitbesteed. Ook hier wijst Raworth op de ontwerpfout. In een lineaire economie is milieudruk een onvermijdelijk onderdeel van productie. In een circulaire economie echter is productie mogelijk op basis van hernieuwbare energie en herbruikbare materialen, waardoor de milieudruk sterk afneemt. Het

ontwerp en niet de economische groei zou de focus moeten zijn, volgens Raworth.

Groeiverslaving

En daarmee komt Raworth terug bij het begin van haar argument. We zijn verslaafd aan economische groei in plaats van economisch welzijn. Zelfs zeer rijke landen doen er alles aan om hoge groeicijfers te laten zien. Maar waarom? En kan dat altijd doorgaan?



Een blik op de standaardgrafiek van exponentiële groei (zoals economische groei) beantwoordt de laatste vraag: nee. De groeicurve van een exponentiële functie schiet heel snel omhoog. Om een voorbeeld te geven: met een groei van 3% verdubbelt de economie

ongeveer iedere 23 jaar. Dat betekent dat de wereldeconomie aan het eind van deze eeuw ongeveer 8 keer zo groot is als nu en aan het eind van de volgende eeuw 128 keer zo groot als nu. Dat klinkt niet realistisch en dat is het waarschijnlijk ook niet.

We zullen volgens Raworth met name in het rijke Westen moeten leren dat de economie ook gelijk kan blijven of krimpen en dat we in al die omstandigheden moeten zorgen voor een voldoende niveau van voorzieningen om in de veilige ring van de donut te blijven.

Reacties op de donuteconomie

Het boek van Raworth heeft nogal wat economen in de verdediging doen schieten. Econome en sociologe Sandra Phlippen schrijft "misselijk en verdrietig" te worden van de kritiek van Raworth en verwijt haar selectief te citeren en onvoldoende op de hoogte te zijn van de huidige stand van de economische wetenschap. Hans Stegeman, econoom bij de Triodosbank ziet het iets genuanceerder. Hij betoogt dat ideeën van Raworth voor een groot deel al zijn doorgedrongen in de economische wetenschap, maar dat politici en beleidsmakers daar onvoldoende van op de hoogte zijn. Het is dus niet nieuw wat Raworth betoogt, het is ook geen kritiek op de wetenschap, maar vooral een kritiek op beleid.

Dat begrijpt Stegeman wel. Het is voor beleidsmakers lastig om de complexe variabelen van de donut als beleidsindicatoren te gebruiken. Het meetbare en eenvoudige Bruto Nationaal Product is dan een stuk simpeler.

Relevantie

De donuteconomie vertegenwoordigt een bredere kritiek binnen wetenschap en maatschappij op het dominante neo-klassieke economische denken. Wat de donuteconomie tot een relevante representant van deze trend maakt, is dat het een nieuwe taal en nieuwe afbeeldingen en symbolen biedt voor een alternatieve benadering. Daarmee kan het een verandering in het denken teweeg brengen bij politici, beleidsmakers en strategen.

Elk van de zeven kritiepunten die Raworth formuleert, hebben ook relevantie voor de watersector. Ten eerste, de donut als doel past veel beter bij de praktijk van de watersector dan het streven naar economische groei. Natuurlijk, de watersector draagt (vrij fundamenteel) bij aan de economische groei van Nederland, maar het is niet het doel van de watersector om zoveel mogelijk drinkwater te verkopen of tegen een zo hoog mogelijke prijs. Het doel is veel meer voldoende veilig en betrouwbaar drinkwater voor iedereen, droge voeten en schoon water, wat veel beter tot uiting komt in de donut. Ook het feit dat de waterbedrijven zich hard maken voor waterbesparing past beter in de donutlogica dan in de groeilogica. Water is misschien wel het meest essentiële onderdeel van de donut. Een benadering waarbij dat gewaardeerd wordt, kan helpen

in het garanderen van het waterbelang in de beleidsafweging.

Ten tweede is ook het idee van een ingebedde economie voor de watersector interessant. Het klassieke denken in 'externaliteiten' kost de watersector veel geld. Denk aan lozingen van schadelijke stoffen, vermessing van bronnen of (te) grote onttrekkingen door industrie en landbouw. Voor de meeste van deze sectoren vormen waterkwaliteit en waterkwantiteit iets dat buiten hun business case staat. Met andere woorden, de kosten die de drinkwaterbedrijven maken om vervuiling uit het water te halen, worden niet gealloceerd bij de vervuiler zelf, maar via de drinkwaterbedrijven bij de samenleving als geheel. Een benadering waarbij de volledige impact van economische activiteiten (zowel aan de kostenkant als aan de waardecreatiekant) wordt meegenomen, kan zeer relevant zijn voor de watersector. In BTO WiCE Waarde in de Keten doet KWR onderzoek naar hoe zo'n benadering concreet vorm kan krijgen.

Ten derde is een bredere blik op de menselijk aard dan alleen het economisch eigenbelang onontbeerlijk om het gedrag van burgers ten aanzien van water te begrijpen. Misschien zijn mensen wel bereid om meer voor hun water te betalen als dat water volledig duurzaam is geproduceerd of een bijdrage te leveren

aan een reservepotje voor mensen die hun water gedurende een bepaalde tijd niet kunnen betalen of voor het plaatsen van openbare tappunten zodat in de openbare ruimte altijd gratis drinkwater beschikbaar is. Hoe burgers over dit soort zaken denken is onderwerp van het thema Klant in het nieuwe BTO.

Ten vierde opereren de drinkwaterbedrijven niet in een markt van vraag en aanbod. Natuurlijk, er is wel vraag en aanbod van water, maar het is maar de vraag hoe sterk die reageren op prijsprykkels. Een prijsverhoging of verlaging (binnen de voor de watersector relevante bandbreedte) zal waarschijnlijk weinig invloed hebben op zowel de vraag als het aanbod. Tegelijkertijd is het opmerkelijk dat mensen zo'n 1000x meer geld betalen voor een flesje water in de winkel dan het water dat uit hun kraan komt.

Aan de andere kant kan een systeemblik mogelijk tot interessante inzichten leiden. Bijvoorbeeld: als het vertrouwen in de kwaliteit van water afneemt en mensen point-of-use zuiveringen aanschaffen of flessenwater kopen, kan dat leiden tot een afname van de behoefte aan hoge kwaliteit leidingwater, waardoor de waterbedrijven een lagere kwaliteit gaan leveren en de vraag naar lokale zuiveringen en flessenwater verder toeneemt.

Ten vierde is er de kwestie van (on)gelijkheid. Nu nog geen groot thema in de watersector, maar kan dat wel worden. Onder andere decentralisering kan leiden tot grotere diversiteit in systemen. Zeker als die systemen ten dele door burgers zelf worden gefinancierd en bestuurd, kan dat tot ongelijkheid leiden. Op dit moment is de drinkwatersector sterk op solidariteit gebaseerd, maar decentralisatie kan dat ondermijnen. Is daar in het huidige economische denken voldoende aandacht voor?

Milieuvervuiling is, ten zesde, een voortdurend punt van zorg. Raworth koppelt dat rechtstreeks aan de inrichting van de economie. Ze pleit, in navolging van vele anderen, voor een circulaire economie, waarin afval tot het verleden behoort. Deze benadering is in meerdere opzichten relevant voor de watersector. Water vervult een primaire functie in onze afvalverwerking en de watersector maakt hoge kosten om dat te faciliteren. Iedere verandering in dat model heeft dus direct impact. Je kunt daarbij denken aan het lokaal sluiten van de waterketen, het cascaderen van watergebruik (bijvoorbeeld door de wc te spoelen met douchewater) of het gebruiken van afvalwater als bron voor irrigatie of drinkwater. Deze en vele andere circulaire toepassingen worden onderzocht in BTO Water in de circulaire economie (WiCE).

Meer informatie

- Raworth, K. *Doughnut economics, Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*, Random House, 2017
- <https://www.rtlnieuws.nl/economie/column/hans-stegeman/de-onterechte-adoratie-en-kritiek-op-de-donut-economie>
- <https://www.ad.nl/economie/voor-wie-een-hekel-aan-economen-heeft~aa869fe1/>
-

Keywords

Economie; donuteconomie; circulaire economie

